

TÜRKİYEDEKİ KUMRU ÇEŞİTLERİ VE BİOTOPLARI

CELÂLEDDİN İZMİRLİ

Biologi Öğretmeni

Fransız ornitologlarından A. MENAGAUX'ya göre dünyada 50 nevi kumru vardır. Memleketimizde ancak üç nevi kumru bulunduğunu bu konuda yazılan eserler zikretmektedir. Trakya ve Anadoluda yaptığım seyahatlerde ben de üç nevi kumru bulunduğunu müşahade ettim.

Mâlûm olduğu üzere kumrular kuşlar sınıfının *Peristeromorfa*(1) takımının *Turturidae* (2) familyasına mensuptur. Bu familyanın memleketimizde bulunan üç nevi; **Üveyk**, **Küçük kumru**, ve **Kolyeli kumru**'dur.

Üveyk (*Steroptopelia turtur*)

Bu kumruya Fransızlar «la tourterelle des bois» (orman kumrusu) veya «la tourterelle sauvage» (vahşi kumru), Almanlar «die Turtel», İngilizler «the turtle-dove», İtalyanlar «la tortora» derler.

M o r f o l o j i : Bu nevi tip olarak sırt tüylerinin kenarları esmer kestane renkte olup ortası siyah-gri lekelerle süslüdür. Boyunun yanlarında siyah renkte dört tane transversal bant vardır, bu bantın yanları beyazdır. Kuşun uzunluğu 30 cm, kanat yayımı (tento alarum) 53 cm, kuyruk uzunluğu 14 cm dir.

B i o t o p : Üveyk denilen bu kumrulara Türkiye'nin hemen her tarafında rastlanmaktadır. Bilhassa orman civarındaki ekili tarlalarda çok bulunurlar, bazan kuru tarlalarda da görülebilirler. Memleketimizde ben daha ziyade köy civarındaki meyvelik yerler-

(1) Yunanca (περιστέρα) güvercin, μορφα şekil

(2) Latince «Turtur» kumru demektir.

de ve küçük orman kenarlarında yaşamakta olduklarını müşahede ettim.

Ö t ü ş l e r i : Umumiyetle «tür türr» diye öterler. Bu ötüşünden dolayı turtur demişlerdir ki bu isim «onomatopé» dir.

B e s l e n m e s i : Üveykler nebatî tohumlarla, çam danecikleri ile beslenirlerse de bazen küçük sümüklü böcekleri de yerler. Sonbaharda zararlı daneleri yemeleri bakımından BREHM'e göre faydalı sayılırlar. Prens E. DARENBERG bunları zararlı kuşlar arasına dahil etmiştir; buna sebep karabuğdaylara hücum ederek onları yemek sureti ile tahrip etmeleridir. Temiz su içmeyi tercih ettiklerinden BREHM'e göre buldukları yerden iki km kadar uzakta olan su menbalarına gidebilirler.

Ç o ğ a l m a l a r ı : Senede iki defa çoğalırlar. BREHM'e göre senede üç defa dahi kuluçka olabilmeleri ihtimal dahilindedir. Birinci kuluçka ayı Nisan, ikincisi Ağustostur. Daima iki yumurta ile kuluçkaya yatarlar. Kuluçka vazifesini erkek ve dişi münavebe ile yapar. Yavrularına dikkatle bakarlar. BREHM'e göre bu kuşlar kolayca kafeste yaşamağa alıştırılabilir.

Küçük Kumru veya Markalı Kumru (*Streptopelia senegalensis*)

Bu kumruya boynunda benekler bulunmasından dolayı *Stigmatorphora senegalensis* (4) te derler. Fransızlar bu manaya gelmek üzere «la tourterelle mailleé» derler. İstanbulda şehir içinde gördüğümüz kumrular bu nevidendir ve halk arasında «Üsküdar gidelim» demekle marufturlar. Bu isim de onomatopé'dir ve ötüşünden kinayedir. Üsküdar'da bu kumru bulunmadığından güya oranın hasretini çektiğini ifade eder. Ben bu kumruya «İstanbul Kumrusu» diyorum, fakat benim verdiğim bu ismin doğru olduğunu da iddia etmiyorum. Bu ismi düşünmeme sebep bu neve memleketimizde İstanbul'dan başka hiç bir yerde rastlamamış olmamdır, mamafih nazarımdan kaçmış olması da muhtemeldir. Kısmen izolasyona düşmüş olması da düşünülebilir ; lâkin Afrikanın birçok yerlerinde bulunduğunu müellifler söylemektedir.

(3) Meşhur Alman ornitologlarından NAUMANN üveyklerin sinonimlerini şöyle göstermektedir: *Peristera turtur*, *Columba turtur*, *Turtur auritis*, *Turtur vulgaris*, *Turtur tenera*, *Turtur migratorius*, *Turtur communis*.

(4) Yunanca Σηρρατος marka, φορα taşıyan demektir.

M o r f o l o j i : Bu kumru memleketimiz kumrularının hepsinden küçüktür. Uzunluğu 26 cm. dir. Rengi kahve rengi, kanat üstü tüyleri kurşunî renktedir. Dişinin rengi erkeğinkinin aynı ise de biraz daha soluktur. Ayakları kırmızıdır.

B e s l e n m e s i : Daneler ile beslenirler, müşahedeme göre dam koruğu yapraklarını da istekle yemektirler.

B u l u n d u ğ u y e r l e r : Evlerin bahçelerinde, şehir içindeki parklarda, ağaç ve damlar üzerinde vakit geçirirler. Şehir içinde yaşayan güvercinlerle bunlar arasında bir dostluk vardır; beraberce yaşayıp gıdalarını alabilirler.

Ç o ğ a l m a s ı : Haziran ayında çiftleşirler. Müşahedeme göre çiftleşme zamanında erkek boynunu şişirerek, baş sallıyarak ve birbiri ardı sıra «huhuhu - hi» diyerek dişinin yanına yaklaşır. Dişi erkeği kabul ederse vücudunu alçaltır, çiftleşme pek az devam eder ve erkek bu esnada mütemadi kanat çırparak dişinin üstünde muvazeneyi temin etmeğe çalışır.

Kolyeli Kumru (*Streptopella decaocto*)

Buna «dere kumrusu» veya «gülen kumru» da derler; bundan başka mahalli isimleri de vardır. Meselâ Osmanuelide «yusufçuk», İznikte «gugukçuk» Karacabeyde «hakvuran» derler. LİNE bu kumruya *Streptopelia risoria* (gülen kumru) demiştir. Fransızlar «la tourterelle à collier», almanlar «die Lachtaube», ingilizler «the barabary turtle dove», italyanlar «la tortora del collare», yunanlılar «dekokto» derler ki ötüşünden kinayedir.

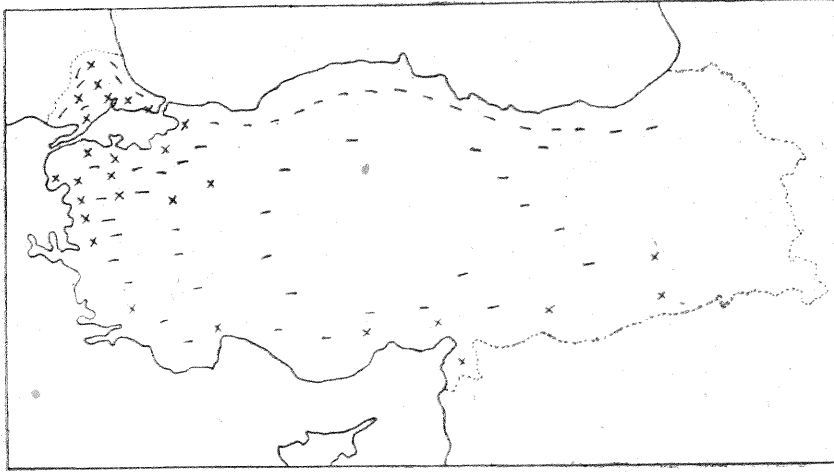
M o r f o l o j i : Boyları 31 cm olup renkleri izabeldir, fakat gri-mavimsi olabilir. A. MENEGAUX'ya göre renk üzerinde, iklimin, beslenmenin tesiri vardır. Ensesinde siyah yarım kolye «semitorques (5) bulunur. Gaga esmer, tarsometatarsus kırmızıdır.

B e s l e n m e s i : Kolyeli kumrular danelerle beslenirler. Bununla beraber hiç kimse tarafından bu kuşun zararlı olduğunu işitmedim.

(5) Meşhur ornitolog REICHENOW bundan dolayı bu kumruya, **Turtur semitorquatus** demiştir.

Yaşadığı yerler : Memleketimizde bu kumrular şehir içinde ve civardaki parklarda yaşarlar, halbuki hariç memleketlerde BREHM fazla olarak steplerde de yaşadığını söylemektedir.

Ç o ğ a l m a s ı : Biri mayısta diğeri temmuzda olmak üzere senede iki defa kuluçkaya yatarlar. Monogam yaşayıp iki yumurta ile kuluçkaya yatarlar. FURER'e göre bu kumru birinci yumurtasını akşam saat 18—19 arasında yumurtlamış, ikinci gün istirahat ederek ancak üçüncü gün saat 14—16 arasında ikinci yumurtasını yumurtlayarak kuluçkaya yatmıştır. 14 gün sonra yumurtadan yavru çıkmıştır.

Kolyeli kumru (x) ve Üveyik (—)'lerin yayılışını gösteren zoocoğrafya hiritası (original)

T ü r k i y e d e y a y ı l ı ş ı : Bu kumruların Türkiyede yayılışlarını tetkik için 36 vilâyet, 70 kaza, 150 köy dolaştım. Vardığım netice şudur: Trakyada Edirnedan İstanbul'a kadar, İstranca dağının Karadenize bakan dar sahası müstesna, her tarafında vardır. İstanbul şehri içinde de bulunmaktadır. Anadoluda Kadıköyden itibaren Marmara bölgesi, Garbî Anadolu ve Cenubî Anadolu bölgelerine kadar yayılıp oradan iki kola ayrılırlar. Bu koldan birisi Hatay, Suriyeye kadar gider. Diğeri ise Gaziantep, Urfa, Elazığa uzanarak Irak'a gider. Ancak bu bölgeler dahilinde ufak tefek atlamalar müşahede ettim. Buna sebep olarak bu kuşların soğuk rüzgârlara mütehammil olmaması hatıra gelebilir.

LITERATUR

- ARRIGONI : Ornitologia Italiana (1929)
BOULIER : Le monde des oiseaux.
DEGLAND : Ornitologie européenne.
HUDSON : Les oiseaux à Londres (1895)
ILLIGER : Prodrum systematis mammalium et avium (1811)
LESSON : Traite d'ornitologie.
MALHERLEE : Faune ornitologique de l'Algérie.
MENECAUX : Les oiseaux de France (1932).
REICHENOW : Die Vögel. Handbuch der systematischen Ornithologie (1914).
-